הרב יהודה זולדן, באר יהודה – ראש השנה, עמ' 42-61

שיעור ג

ספירת השנים וקידוש שנת החמישים

(ראש השנה ח ע"ב)

הקדמה
א. מצווה על בית דין לספור את השנים ולקדש את השנה
1. ברכה על ספירת השנים והשוואה לספירת העומר
2. קידוש שנת החמישים
ב. אי ספירת השנים ואי קידוש שנת החמישים אינם מעכבים את שנת היובל
סיכום

הקדמה

במשנה (ב ע"א) נאמר: "באחד בתשרי ראש השנה... ליובלות". בגמרא (ז ע"ב) נאמר שמשנתנו – "רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא היא, דאמר: מראש השנה חייל יובל". בגמרא (ח ע"ב) נזכרה ברייתא שבה פורטה עמדת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא, ולפיו השנה אמנם מתחילה בא' בתשרי אך העבדים משתחררים בי' תשרי – ביום הכיפורים:

> דתניא: "וקדשתם את שנת החמשים שנה" (ויקרא כה, י), מה תלמוד לומר? לפי שנאמר "ביום הכפורים" (שם ט), יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום הכפורים ואילך? תלמוד לומר "וקדשתם את שנת החמשים", מלמד שמתקדשת והולכת מתחילתה.
> מכאן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא: מראש השנה עד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם, אלא אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן. כיון שהגיע יום הכפורים – תקעו בית דין בשופר, נפטרו עבדים לבתיהן, ושדות חוזרות לבעליהן.[1]

חכמים חלקו על רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא ולדבריהם השנה מתחילה בי' בתשרי, ביום הכיפורים. הגמרא שאלה מה הסברם של חכמים לפסוק: "וקדשתם את שנת החמישים", והשיבה:

> שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים. תניא אידך: "יובל היא" (שם יא), מה תלמוד לומר? לפי שנאמר "וקדשתם את שנת החמשים", יכול כשם שמתקדשת והולכת מתחילתה כך מתקדשת והולכת בסופה? ואל תתמה, שהרי מוסיפין מחול על קדש? תלמוד לומר "יובל היא שנת החמשים" – שנת החמשים אתה מקדש, ואי אתה מקדש שנת החמשים ואחת.

בירושלמי (ראש השנה ב, ה; סנהדרין א, ב) מופיע הדרשה "שנים אתה מקדש ולא חודשים" בשמו של רבי שמעון בר יוחאי,[2] ובגמרא (כד ע"ב) בשמו של רבי אלעזר ברבי שמעון. קידוש שנים נזכר גם במדרש (בראשית רבה ו, א):

---

1 על דברי רבי ישמעאל הללו ראה בהרחבה בשיעור ד: ראש השנה ויום כיפור של יובל.
2 בירושלמי (סנהדרין שם) נאמר: "מצינו שקידשו את השנה בבעלת (=שם מקום)". שם מדובר על עיבור השנה. הרב משה מרגלית (פני משה שם) כתב: "שאחר שקובעין לעיבור אומרין: 'הרי השנה מקודשת בעיבורה'" וכפי שנזכר בירושלמי (סנהדרין שם; ראש השנה ב, ה).

"ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים" (בראשית א, יד). "והיו לאותות" – אלו שבתות, "ולמועדים" – אלו שלש רגלים, "ולימים" – אלו ראשי חדשים, "ולשנים" – זה קדוש שנים.

את מצוות קידוש שנת החמישים יש לחבר למצווה נוספת שנזכרה בפסוק (ויקרא כה, ח) – מצווה למנות שנים: "וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה". במשך ארבעים ותשע שנים יש לספור בכל שנה את מניין השנה, ובשנת החמישים מקדשים את השנה.

במשנה (ב ע"א) נאמר שא' בתשרי הוא ראש השנה לשמיטין וליובלות. בירושלמי (א, ב) נאמר:

ליובלות מנין? "וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים" (ויקרא כה, ח). מה שנים ושמיטין מתשרי, אף יובלות מתשרי.

ספירת השנים וקידוש שנת החמישים הם מצוות שמקיימים בראש השנה.

אמנם בסוגייתנו לא נזכרה במפורש המצווה לספור שנים, אך כאמור בפסוקים יש קשר הדוק בין המצווה לספור את השנים ובין המצווה לקדש את שנת החמישים. נעיין תחילה בפרטי המצווה לספור שנים ובהשוואה לספירת ימי העומר ואחר כך נעיין בפרטי המצווה לקדש את שנת החמישים, ומה הדין אם לא ספרו ולא קידשו את שנת החמישים, והאם ועד כמה הדבר משפיע על קיום מצוות יובל.

א. מצווה על בית דין לספור את השנים ולקדש את השנה

1. ברכה על ספירת השנים והשוואה לספירת העומר

במדרש ההלכה (ספרא, בהר פרשה ב סוף פרק א אותיות א-ב) נאמר על ספירת השנים:

"וספרת לך" בבית דין. "שבע שבתות" יכול שבע שבתות ימים? תלמוד לומר "שבע שבתות שנים". אי שבע שבתות שנים, יכול יספור שבע שמיטים זו אחר זו ויעשה יובל? תלמוד לומר "שבע שנים שבע פעמים". הא עד שיאמרו שני כתובים הללו, ואם לאו לא שמענו.
מניין שיספור לשני שבוע? תלמוד לומר "והיו לך ימי שבע שבתות השנים". מנין שיספור לשני יובל? תלמוד לומר "והיו לך תשע וארבעים שנה".

חברי בית הדין סופרים כל שנה בראש השנה – שנים ושמיטות, ובאופן דומה למה שסופרים ספירת העומר – ימים ושבועות, כאמור בגמרא (ה ע"א) בנוגע לספירת העומר: "מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי".

מצוות ספירת שנים נאמרה בתורה בלשון יחיד: "וספרת לך", ומצוות ספירת העומר נאמרה בלשון רבים (ויקרא כג, טו): "וספרתם לכם". אמנם, פעם נוספת נאמרה המצווה לספור את העומר בלשון יחיד (דברים טז, ז): "תספור לך". בגמרא (מנחות סה ע"ב) צוין מדרש ההלכה (ספרא, אמור פרשה י פרק יב) על הפסוק שנאמר בלשון רבים:

"וספרתם לכם" – שתהא ספירה לכל אחד ואחד.

כך הסביר הרשב"א (חידושים המיוחסים לרשב"א מנחות שם) את הדרשה בנוגע לספירת העומר:

> שתהא ספירה לכל אחד ואחד, פירוש שכל יחיד חייב לספור, לשון הקונטרס. וקשיא היכי משמע לכל אחד, אדרבא "וספרתם לכם" בלשון רבים משמע דלרבים מזהיר רחמנא, דהיינו לצבור או לבית דין, אבל לא לכל יחיד ויחיד?
>
> [א] יש לומר אי לרבים לצבור או לבית דין, הוי ליה למימר "וספרתם" לבד ולשתוק מ"לכם". ומדקאמר "לכם" משמע דבא לומר לכל אחד, דהכי משמע "לכם" שהמצוה היא לכולכם ולא לבית דין.
>
> [ב] או "לכם" משמע לכם היא שתקבלו בה שכר, וספרת אם כן לכל אחד מהם.
>
> [ג] אי נמי מדכתיב גבי יובל "וספרת לך" לשון יחיד, מכלל ד"לכם" לכל חד וחד קאמר.

לדברי הרשב"א המילה "לכם" מורה שהמצווה לספור את העומר מוטלת על כל יחיד ולא על בית דין. מדוע בכלל הייתה הוה אמינא שספירת העומר תהיה חובתם של חברי בית הדין? הרב יהודה אריה לייב אלתר (שפת אמת, סוכה מא ע"ב) כתב:

> בספירת העומר במנחות (סה ע"ב) דדרשינן לרבות ספירה לכל אחד, שפיר י"ל דהוי סלקא דעתך לומר דהספירה מוטל על הבית דין, כמו ספירת יובל דאבית דין קאי... והוא בכלל קידוש החודש וקביעות ימים טובים במה שסופרין עד עצרת.

דברים דומים כתב הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב (שאילתות דרב אחאי, שאילתא קז, העמק שאלה אות ב):

> באשר שתכלית ספירות אלו לקדש את שאחריהם היינו עצרתא ויובל, וידוע דקידוש המועדים והיובלות תליא בבית הדין הגדול, משום הכי מסתבר דהספירה גם כן בהו קאי.[3]

חברי בית הדין הם שעוסקים בקביעת הזמנים – עיבור השנה, קידוש החודש וספירת השנים, ועל כן היה מקום לחשוב שגם ספירת הימים שבין פסח לעצרת גם היא תהיה מצווה שמוטלת עליהם. במיוחד לאור העובדה שלחג השבועות אין תאריך קבוע בלוח השנה, והקביעה של היום שבו יחול חג השבועות תלויה בהיותו היום החמישים מתחילת הספירה.[4]

לדמיון ולקשר בין המצווה האישית לספור את העומר לבין המצווה על בית דין לספור את השנים יש משמעות בנוגע לברכה על מצוות ספירת השנים ועל דרך ספירת השנים. התוספות (מנחות סה ע"ב ד"ה וספרתם) כתבו:

> גבי יובל כתיב "וספרת לך" דאבית דין קאמר להו רחמנא. ושמא בית דין סופרין ומברכין כמו שאנו מברכין על ספירת העומר.[5]

---

3 הרב יצחק מוולוז'ין (פה קדוש, ויקרא כג, טו-טז) כתב שמהפסוק: "וספרתם לכם... שבע שבתות" (שם טו) לומדים שכל יחיד מישראל צריך לספור ארבעים ותשעה ימים, אך בהמשך כתוב "תספרו חמישים יום" (שם טז) ולא כתוב 'לכם'. לפיו פסוק זה פונה לחברי בית הדין "שהם צריכים לספור גם יום החמישים, כדי 'והקרבתם מנחה חדשה לה'" (שם טז).

4 בגמרא (מנחות סה ע"ב) הובאו דרשות של תנאים שמשמשות הוכחות נגד עמדת הבייתוסים שטענו שפירוש הפסוק "ממחרת השבת" הוא שבת בראשית ולא ממחרת יום טוב ראשון של חג הפסח כעמדת חכמי ישראל. אחת ההוכחות היא דרשת רבי יהושע: "אמרה תורה: מנה ימים וקדש חדש, מנה ימים וקדש עצרת". בתוספות (ראש השנה ה ע"א ד"ה אמרה; חגיגה יז ע"ב ד"ה אמרה תורה; מנחות סה ע"ב ד"ה מה) צוינו דברי רבנו משולם שגרס אחרת בגמרא: "היה קשה להרב רבינו משולם היכן אמרה תורה למנות ימים לקדש חדש? והיה מגיה: 'מנה שנים וקדש יובל'. והכי איתא בתורת כהנים דמצוה למימני שמיטין לקדש יובלות, וכן היה מגיה בפ"ק דר"ה (דף ה.) ובמנחות (דף סה: ושם) בשמעתא דצדוקין שהיו אומרים עצרת לאחר השבת". ראה בהרחבה בשיעור ח: "ממחרת הפסח" "ממחרת השבת" – ממחרת יום ראשון של פסח.

5 כך כתב גם המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת, דפוס פראג, סימן רצב). הרב מסעוד רוקח (מעשה רוקח, רמב"ם הל' שמיטה ויובל י, א) כתב שתוספות "נסתפקו בדבר מפני שלא מצינו ברכה זו לחז"ל". מנגד (שם הל'

תוספות התלבטו אם חברי בית הדין בירכו וספרו את השנים כמו במצוות ספירת העומר. גם הרמב"ן (ויקרא כג, טו) התלבט בדבר:

> ולא ידעתי אם לומר שיהיו בית דין הגדול חייבין לספור שנים ושבועות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר, או לומר שיזהרו בית דין במנין ויקדשו שנת החמשים.[6]

במקום אחר כתבו התוספות (כתובות עב ע"א ד"ה וספרה) דברים ברורים ביחס לברכה כשסופרים את השנים:

> דאין מברכין אלא ביובל שמברכין בית דין בכל שנה שלעולם יוכל למנות כסדר, וכן עומר.[7]

הרמב"ם (המניין הקצר, מצוות עשה קמ) כתב:

> למנות שני יובל – שנים ושמיטים, שנאמר: "וספרת לך שבע שבתות שנים".

בספר המצוות (מצוות עשה קמ) הוא הרחיב:

> שצונו למנות השנים שבע שבע עד שנת היובל אחר שנכבוש הארץ והתגברנו בה. ומצוה זו כלומר ספירת שני השמיטה היא נמסרת לבית דין כלומר סנהדרי גדולה, כי הם הם שימנו שנה שנה מן החמשים שנה, כמו שימנה כל איש ואיש ממנו ימי העומר (מצוה קסא). והוא אמרו יתעלה "וספרת לך שבע שבתות שנים"... שנמנה השנים בייחוד, ונמנה השבועות עמם גם כן.

חברי בית הדין הגדול הם שסופרים כל שנה לפי מניין השנים והשמיטות.[8] הרמב"ם הקביל בין המצווה למנות שנים ובין המצווה לספור את העומר באופן הספירה, וכך כתב גם במצוות ספירת העומר (ספר המצוות, מצוות עשה קסא):

> שצונו לספור מקצירת העומר תשעה וארבעים יום והוא אמרו יתעלה "וספרתם לכם ממחרת השבת". ודע כי כמו שנתחייבו בית דין למנות שנות יובל, שנה שנה ושמטה שמטה, כמו שבארנו במה שקדם (מצווה קמ), כך חייב כל אחד ואחד ממנו למנות ימי העומר יום יום ושבוע שבוע.

י) כתב הרב רוקח שברור לו שבירכו על תקיעת שופר ביום הכיפורים, ונראה לו שאף בירכו שהחיינו. יש להעיר שהיובל והמצוות הקשורות אליו בטלו בסוף ימי הבית הראשון (ספרא בהר, פרשה ב, ב; ירושלמי שביעית י, ב; קידושין לח ע"ב; ערכין לב ע"ב; רמב"ם הל' שמיטה ויובל י, ח) בעוד הברכות על מצוות תוקנו על ידי אנשי כנסת הגדולה (ברכות לג ע"א) שפעלו בתחילת ימי הבית השני.

6 בביאור דברי הרמב"ן הללו ראה הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, יורה דעה, ג, סי' נה, ענף ג).

7 החזקוני (ויקרא כה, ח) פירש: "'וספרת לך שבע שבתת שנים' לפי שאין כאן אלא ספירה אחת והיא בבית דין אין צריך לברך, אבל עומר דכתיב ביה שתי ספירות, אחת בפרשת אמור ואחת בפרשת ראה, אחת לבית דין ואחת לצבור, צריך לברך". דברי החזקוני מבוססים על הנוסח הראשוני של מדרש ההלכה. בביאור דברי החזקוני ראה: הרב צבי שכטר (ארץ הצבי, עמ' ט-יד); הרב אשר וייס ("מכתב בענין ספירת שני יובל", מנחת אשר – ויקרא, סי' נז).

8 כך גם כתב הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל י, א). ראשונים נוספים כתבו שחברי בית הדין הגדול הם שסופרים: ר"ש (ספרא שם); ספר החינוך (מצווה של); הרמב"ן (ספר הזכות, גיטין יח ע"א מדפי הרי"ף) כתב שעל בית הדין הגדול לשבת בלשכת הגזית בעת שסופרים את השנה, אם כי בפירושו לתורה (ויקרא כג, טו) לא הזכיר תנאי זה. יש שכתבו שחברי בית הדין סופרים אך לא ציינו שהמצווה היא על חברי בית הדין הגדול: ראב"ד (ספרא שם); סמ"ג (עשה קנ); הרשב"א (שו"ת, ד, סי' כח). ראה גם: הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, יורה דעה, ג, סי' נה, ג); הרב אשר וייס (לעיל הערה 7); ראה עוד: הראי"ה קוק (שבת הארץ, חלק ג, [מהד' מכון התורה והארץ], עמ' 122-124); מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא ("בענין ספירת העומר וספירת שנות יובל", מנחת אברהם, ג, סי' כא).

הרמב"ם לא פירט את נוסח הספירה של השנים, וכן לא כתב שעל חברי בית הדין לברך על ספירת השנים.

ספר החינוך (מצוה של) כתב:

> וזאת המצוה, כלומר זאת הספירה של שני שמיטה עד שנת היובל היא נמסרת לבית דין הגדול, כלומר הסנהדרין. וכן היא המצוה, שהיו מונין שנה שנה ושבוע שבוע של שנים עד שנת היובל, כמו שאנו מונין ימי העומר.
> ...ואם תשאל, למה חייבו זכרונם לברכה למנות השנים שבע שבע מדכתיב "וספרת לך", ולא ראינו מעולם שימנה הזב ימי ספירו ולא הזבה ימי ספירתה ואף על פי שכתוב בהם "וספר לו" (ויקרא טו, יג), "וספרה לה" (שם כח), זולתי שחייבים שיתנו לב על הימים, אבל לא שיתחייבו למנותם בפה ולברך על מנינם.

מדברי ספר החינוך שהקשה שלא מצינו שזב וזבה מונים בפה ומברכים, משמע שחברי בית הדין היו מונים ומברכים על השנים.

לפי הסוברים שבירכו וספרו, מה נוסח הברכה ומה נוסח הספירה? הראב"ד (ספרא, בהר פרשה ב סוף פרק א אות א) כתב:

> "וספרת לך" בבית דין. נראה לי שבית דין חייבין למנות שמיטה ביובל והשנים שבשמטה ושני היובל. ומברכין על זאת הספירה בראשי השנים כדרך שאנו מברכין על ספירת העומר בתחלת הלילה.[9] וכך היו אומרים בשמיטה הראשונה "בא"י אמ"ה אקב"ו על ספירת שני השמיטה. היום כך וכך שנים בשמיטה...". אי נמי: "על ספירת שני היובל... שהם שבוע אחת". וכשנכנסו בשנת השמיטה אומר: "היום שבע שנים ביובל שהם שבוע אחד". וכשנכנסו בשמינית אומרים: "היום שמונה שנים ביובל, שהם שבוע אחד ושנה אחת". וכשנכנסו בשנת השמיטה השניה אומרים: "היום ארבע עשרה ביובל שהם שני שבועות". וכך הוא מונה עד שיכלה היובל ומשם ואילך מתחיל מן היובל השני ומניח הראשון.

הר"ש משאנץ (ספרא שם) כתב:

> בית הדין הגדול היו מונין בתחילת השנה והיו מברכין על ספירת היובל "היום נכנסה שנה אחת", "היום שבע שנים שהם שמיטה אחת", וכן: "היום תשע וארבעים שנה שהם שבע שמיטות". והכל כמו שמונים לספירת העומר.[10]

המלבי"ם (התורה והמצוה, ויקרא כה, יד) כתב דוגמה: "כמו היום שנה שלישית לשמיטה הרביעית, שהוא השנה הכ"ד ליובל".

אך הר"ן (פסחים כז ע"ב בדפי הרי"ף) כתב על מצוות ספירת העומר: "גמרי רבנן דהאי 'וספרתם' מנין ממש, מה שאין כן בשאר ספירות הכתובות בתורה". משמע שאין מצוות עשה לספור שנים.[11]

---

9 לפי הראב"ד ספירת השנה הייתה בערב ראש השנה. הרא"ש (פסחים י, מ) כתב: "'וספרת לך' כדכתיב גבי שמיטה, והתם הספירה בבית דין שהיו מברכין בכניסת השנה", אך לא פירט מתי בדיוק בתחילת השנה. הרב יוסף באב"ד (מנחת חינוך, מצווה של) כתב שזריזים מקדימים לספור, ומשמע שחברי בית הדין ספרו בערב ראש השנה, וכדברי הראב"ד. הרב יחיאל מיכל אפשטיין (ערוך השולחן העתיד, הל' שמיטה ויובל י, ו), כתב שספרו את השנים בבוקר יום ראש השנה.

10 הגר"א (שם) כתב גם כן: "צריך לספור 'היום שמונה שנים שהן שבוע אחד ושנה אחת', וכן הוא בספירת העומר".

11 הרב ירוחם פישל פערלא (פירוש לספר המצוות של רב סעדיה גאון, א, עשה נא, דף רכט ע"ב) כתב שרס"ג ובה"ג וגאונים נוספים לא מנו כלל את מצוות הספירה של השנים. לאחר שציין את הראשונים שהזכרנו כתב: "ועכ"פ מבואר שאין הדבר ברור כלל וקצת גדולי הראשונים ז"ל מסתפקים בו. ובאמת קשה הדבר

במה שונה מצוות ספירת העומר ממצוות ספירת השנים? הרב עקיבא איגר (שו"ת, מהדורא קמא סי' כח-לא) דן בדבר וסיכם דיון בינו לבין דודו הרב וואלף איגר:

> מתוך דבריו של ברבי [דודו הרב וואלף איגר] ניכר דמפרש דמה שכתב הר"ן דגמירי דביובל אין צריך לספור המנין, היינו דמהני בסופר בהרהור. ולדעתי [רבי עקיבא איגר] דעת בן אחותו תלמידו, נראה ברור דכוונת הר"ן דביובל גמירי להו דאין הספירה כלל וכלל מצוה ואין צריך כלל לספור השנים כסדרן שהוא כך וכך ליובל לא בדיבור ולא בהרהור, אלא דמצות התורה לעשות יובל בשנת החמישים אבל המנין אינו מן המצוה.

לפי רבי עקיבא איגר ודודו הרב וואלף איגר בפרשנות הר"ן, מצוות ספירת השנים איננה בפה ואיננה דומה כלל לספירת העומר. אין צורך לספור במפורש. מבחינה זו דומה מצוות ספירת השנים לספירת זב או זבה – בית הדין אינו מצווה לספור, אלא נדרש מהם רק לדעת את חישוב מניין השנים.

2. קידוש שנת החמישים

מה היא הפעולה הנדרשת בקידוש השנה? רש"י (ח ע"ב ד"ה שנים אתה) כתב: "כששנת היובל נכנסה, מצוה על בית דין לומר: מקודשת השנה".[12] הרמב"ן (שמות כ, ח) כתב: "קידוש בית דין לומר ביובל: מקודש, מקודש". נראה שהמקור לדברי רש"י והרמב"ן הוא באמור במשנה (כד ע"א) בנוגע לקידוש ראש חודש לאחר שבאו עדים ונחקרו, ובית הדין קבעו את ראש החודש: "ראש בית דין אומר: מקודש, וכל העם עונין אחריו: מקודש מקודש". רש"י והרמב"ן הבינו אפוא שכך גם בקידוש שנת החמישים. הרב מאיר אבולעפיה (יד רמה, סנהדרין י ע"ב) כתב: "צריכין בית דין לישב ולקדש את שנת החמשים לשם יובל, וכן לכל יובל ויובל".[13] הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, ח ע"ב) כתב שבית הדין היו אומרים: "שנה זו מקודשת ליובל". נראה שאין כוונת הראשונים הללו לומר שהיה נוסח מסוים שחברי בית הדין היו אומרים, אלא העיקר הוא שתוכן דבריהם הוא ששנה זו היא שנת החמישים והיא מקודשת.

הרמב"ם (מניין המצוות הקצר, מצוות עשה קלו) כתב: "לקדש שנת יובל בשביתה כשמיטה שנאמר 'וקדשתם את שנת החמישים'". בספר המצוות (מצוות עשה קלו) הוא הרחיב:

> שצונו לקדש שנת החמשים, כלומר לבטל העבודה בה כמו השמטה. והוא אמרו יתברך "וקדשתם את שנת החמשים שנה". ובביאור אמרו (ספרא בהר פרשה ב תחילת פרק ג אות ב): "כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל", כלומר ההשוואה ביניהם בצווי כמו שהשווה ביניהם הכתוב באזהרה, ומשפטי שנת יובל ושנת שמטה שווים בבטול עבודת האדמה והפקיר מה שיצמח. ושני אלו הדברים יכללם אמרו "וקדשתם את שנת החמשים שנה".

מאד לחדש מצות עשה שאין לה שום רמז בכולה תלמודא, ודברי הספרא סתומים, ומגופיה דקרא אין לנו הכרע כלל".

12 כך כתב גם רש"י (ויקרא כה, ט).

13 הרב ישעיהו דטראני (פסקי רי"ד, סנהדרין י ע"ב) כתב פירוש אחר בנוגע לקידוש השנים: "'וקדשתם את שנת החמשים שנה' – שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים, פי' שנה יתירא קא דריש (קרא) לומר לך שאתה חייב לקדש כל שנה ושנה בתחילתה – זה חודש תשרי, וכדתנן בראש השנה, אבל שאר חודשי השנה אינן צריכין קידוש". נראה להסביר שכוונתו לומר שצריך לקדש כל תחילת חודש תשרי ובזה הוא מקדש את השנים למנות חמשים שנה ליובל. אין צורך לקדש גם את חודשי השנה האחרים בהקשר של מניין שנות היובל. ייתכן שלפיו, מניין השנים – משמעותו היא קידוש כל שנה עד שנת החמישים.

לפי הרמב"ם אין מדובר על אמירה כלשהי כגון "מקודשת השנה" וכד', אלא יישום הציוויים שציוותה התורה בשנת יובל – לא לעשות פעולות חקלאיות מסוימות, ולהפקיר את השדות כמו בשנת שמיטה.

הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל י, א) כתב באותה הלכה את המצווה לקדש את שנת החמישים יחד עם המצווה לספור את השנים, אך הוא לא פירט במה באה המצווה לקדש את השנים לידי ביטוי מעשי:

> מצות עשה לספור שבע שבע שנים ולקדש שנת החמשים, שנאמר "וספרת לך שבע שבתות שנים... וקדשתם את שנת החמשים", ושתי מצות אלו מסורין לבית דין הגדול בלבד.[14]

את פירוט המצוות של שנת היובל כתב הרמב"ם בהמשך הפרק (הל' י-טז). הריטב"א (ח ע"ב) כתב דברים דומים לדברי הרמב"ם בספר המצוות:

> "וקדשתם את שנת החמשים שנה". מה תלמוד לומר? מלמד שמתקדשת והולכת מתחלתה. פירוש בשמיטת הארץ ולנהוג קצת בענין שחרורי עבדים וכדמפרש ואזיל.[15]

הרב אברהם אבן עזרא (ויקרא כה, י) כתב: "וקדשתם את שנת החמשים – בעבודת הארץ וכל יושביה". הקידוש הוא בהימנעות מעבודת הקרקע.

ספר החינוך (מצוה של – ספירת שבע שבתות השנים) פירט את האופן שבו חברי בית הדין הגדול ספרו את השנים, וכתב:

> ואחר כך מקדשין שנת החמשים בשביתת הארץ ולקרות דרור לכל העבדים והשפחות, וכל הקרקעות חוזרין לבעליהן.

ספר החינוך (שם) קישר את המצווה לספור בכל שנה עם המצווה לקדש את שנת החמישים:

> שרצה השם להודיע לעמו כי הכל שלו, ולבסוף ישוב כל דבר לאשר חפץ הוא ליתנה בתחילה, כי לו הארץ, כמו שכתוב "כי לי הארץ" (ויקרא כה, כג). ועם מצוה זו של ספירה שנה שנה ירחיקו עצמם שלא יגזלו קרקע חבירם ולא יחמדוה בלבם, בדעתם כי הכל שב לאשר חפץ האל שתהיה לו.
>
> וענין זה של יובל דומה קצת למה שנהוג לעשות במלכותא דארעא, שלוקחין אדנות מזמן לזמן מערי הבצורות אשר לשריהם, להזכיר להם יראת האדון. וכן הדבר הזה, שרצה השם שישוב כל קרקע לאשר לו אחוזת הארץ ממנו ברוך הוא, וכן כל עבד איש יצא מתחת ידו ויהיה ברשות בוראו. ואולם מלכי ארץ יעשו כן ליראתם פן ימרדו השרים בהם, והאל ברוך הוא צוה לעמו כן לזכותם ולהיטיב להם, כי השם חפץ להיטיב להם בטובו הגדול.

לדברי ספר החינוך, ספירת השנים מרחיקה מגזילת קרקע, כי אדם יודע שלאחר חמישים שנה לכל היותר תשוב הקרקע לבעליה, כי הכול שב לאשר חפץ האל שתהיה לו.

במצוות קידוש שנת היובל כתב ספר החינוך (מצווה שלב):

---

14 בספר המצוות מנה אותן הרמב"ם כשתי מצוות (מצוות עשה קלו – לקדש שנים; מצוות עשה קמ - לספור שנים).

15 הרב משה צבי נריה ("קידוש שנת השמיטה", ענבי פתחיה, עמ' 96-100) דן בדברי הרז"ה (הובאו דבריו: ספר התרומות שער מה, ד) והרב מנחם המאירי (בית הבחירה, ראש השנה ח ע"ב) שכתבו שיש מצוה מיוחדת לקדש את שנת השמיטה. בסוף דבריו ציין שלפי הריטב"א שכתב שאין צורך לומר 'מקודשת השנה' בשנת יובל, ודאי שאת שנת השמיטה אין צריך לקדש. בעניין זה כתבו גם: הרב יעקב בצלאל ז'ולטי (משנת יעבץ, הל' שמיטה ויובל י, א [עמ' קכב-קכה]); הרב אהרון ליכטנשטיין ("קדושת שמיטה ויובל", קדושת אביב, עמ' 184-192).

> לקדש שנת החמשים כמו שנת השמיטה, כלומר בביטול העבודה בארץ והפקר הצומח בה, שנאמר "וקדשתם את שנת החמשים שנה". וביאר הכתוב שענין הקדושה הוא שיהיו פירותיה ותבואתה נפקרים, ושיהיו העבדים יוצאין מתחת יד האדון, שאמר הכתוב אחר כן "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" כלומר חירות לעבדים, "כי יובל היא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה", כלומר שתהיה התבואה הפקר ולא יאספה כל אחד ואחד לרשותו.
> משרשי המצוה, מה שכתבתי במצות מנין השנים, מצוה ראשונה שבפרשה זו, שרצה השם לזכות עמו בקבלת מלכותו וכו', כמו שכתבתיו שם, וכאן היה מקומו... מן הדומה שהיו סנהדרין מתקבצין בקידוש השנה ומברכין עליה "לקדש שנים".

גם לפי החינוך פעולת הקידוש של שנת החמישים היא יישום הלכות יובל וכפי שהוא פירט שם, אם כי ייתכן שבית הדין היו מברכים ברכה: "לקדש שנים". לדבריו לא היו אומרים אמירה כללית אלא מברכים, אם כי החינוך כתב זאת כאפשרות אך לא כעובדה או הלכה.

נראה להסביר את משמעות ספירת השנים וקידוש שנת החמישים באופן הבא. חברי בית הדין הגדול הם שסופרים את השנים ומקדשים את שנת החמישים, ופעולותיהם הללו צריכות להשפיע על ההתנהלות של כל עם ישראל. חברי בית הדין מודיעים ומפרסמים בספירתם את מניין השנה במעגל שבע שנות שמיטה, ובכך הם מדגישים את המצוות הייחודיות לשנה זו בענייני תרומות ומעשרות – שנת מעשר שני או שנת מעשר עני, וכן את המצוות הייחודיות של השנה השישית ושנת השמיטה והמצוות וההלכות שמקיימים בהן. לאחר שבעה מעגלי שמיטה, בראש השנה בשנת החמישים שהיא שנת יובל מקדשים את השנה, ומשמעות הדבר היא ההודעה והפרסום על המשך האיסור לעשות מלאכות חקלאיות מסוימות ושמיום זה ואילך מפסיקים את עבודת העבדים מראש השנה. אין מצווה לספור את שנת החמישים כשנה ממשיכה את ארבעים ותשע השנים שקדמו לה, ולכן הפעולה היא קידוש השנה.

על משמעות הרצף שבספירת מעגל חמישים שנה, שש שנים והשנה השביעית שמיטה, וכך שבע פעמים, כתב הרב יהודה אריה לייב אלתר (שפת אמת – ויקרא, פרשת בהר, שנה תרמ"ד):

> ע"י הספירה נמשך כל המספר אל תכלית המכוון. ונמשכו השש שנים אחר השמיטה, והשבע שמיטות אחר היובל. ובכח זה יש הארה משמיטה ויובל לכל השנים. וזה דרך התורה בכל מקום שיהיה אחיזה בהשורש, להמשיך חיות מהשורש לכל ההתפשטות.[16]

ב. אי ספירת השנים ואי קידוש שנת החמישים אינם מעכבים את היובל

מה הדין כאשר חברי בית הדין לא ספרו את השנים? הרב יוסף באב"ד (מנחת חינוך, מצווה של, א) כתב שבספירת העומר הלכה היא שאם אדם שכח לספור יום אחד, הוא אינו סופר עוד כי כתוב "תמימות" (ויקרא כג, טו), אך בספירת השנים "אינו מבואר כלל, דלא כתיב 'תמימות'. על כן נראה דלכולי עלמא מותרים הבית דין לספור בכל השנה אף לכתחלה רק זריזים מקדימין, וכן אם עברו ולא מנו שנה אחת, ימנו שאר שנים לכולי עלמא כיון דלא כתיב 'תמימות'".

16 במקום אחר כתב השפת אמת (ויקרא, פרשת בהר, שנה תרנ"ה): "הזמנים נמסרו ביד בני ישראל כמו שכתוב (ברכות מט ע"א): 'ישראל דקדשינהו לזמנים'. וכן במנין שמיטין ויובלות כמו שכתוב: 'וספרת לך'. ומקדשין בית דין שנת השמיטה והיובל. וכל זה הכח נמסר לבני ישראל בקבלת התורה, לכן נאמר בהר סיני". הראי"ה קוק ("תוכניתן של המצוות התלויות בארץ ויחסן אל השמיטה והיובל", אוצרות הראיה, ב, עמ' 521-523) כתב ששני המניינים הללו, של שנות השמיטה והיובל, הם שתי מצוות נפרדות, "אך שני המניינים הללו עושים פעולה כבירה אחת".

מה הדין אם חברי בית הדין לא קידשו את שנת החמישים? הרב יוסף באב"ד (מנחת חינוך, מצוה שלב, א) כתב: "ופשוט דמצוה זו אינו מעכב, רק מצוה, אבל לא לעיכוב". כך כתב גם הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק (אור שמח, הל' קידוש החודש ב, ח):

> "'וקדשתם את שנת החמישים' – שנים אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים" [ח ע"ב].
> ["שנים אתה מקדש"] – והכונה דקידוש השנים אין עכוב בשנים, שאטו אם לא יקדשוה לא נחשוב ליובל?! ובכל מילי דמעכבי יובל לא נזכר קידוש. אלא שהיא מצוה פרטית לקדש שנים, וכמו שכתב רבינו פרק י' מהלכות שמיטה, וכמו שכתב רש"י (שם ד"ה שנים): "מצוה על בית דין לקדש לאמר: מקודשת השנה". וזהו שאמר מצוה לקדש שנים, בכי האי גוונא שאין מעכב את היובל רק למצוה.[17]
> "ואי אתה מקדש חדשים" – בכי האי גוונא שבלא קידוש יהיה כאלו קדשו וזהו ביום שלשים ואחד שגם בלא קידוש יהיה כך. אבל ביום שלשים שבלא הספיקו לומר מקודש, הרי זה מעובר (כד ע"א), ואם כן הקידוש הוא נפקא מינה, שהרי יכול להיות ראש חודש למחר, שפיר צריך קדוש ומעכב בעיקר הדבר, וזה ברור.

לדברי האור שמח גם אם חברי בית הדין לא קידשו את שנת החמישים, השנה היא שנת יובל. כדברי רש"י, על חברי בית הדין לומר 'השנה מקודשת' אך אם הם לא אמרו, אין זה מעכב. יש להוסיף שכאמור לעיל, לפי הרמב"ם והריטב"א אין צורך לומר משפט מסוים ביום ראש השנה של יובל, אלא העיקר הוא ההימנעות מעשיית המלאכות החקלאיות האסורות והפקרת האדמה. אך גם אם לא יימנעו ולא יקיימו את המצווה, השנה היא שנת יובל.

בנוגע לחודשים – ביום השלושים לחודש על חברי בית הדין לומר 'מקודש', אך אם הם לא אמרו כך ביום השלושים, החודש יתקדש מאליו ביום השלושים ואחד. אין אפשרות שאם בית דין לא יקדשו את החודש ביום השלושים לא יהיה כלל ראש חודש, וכשאלת האור שמח בנוגע ליובל: "שאטו אם לא יקדשוה לא נחשוב ליובל?!".

אך הרב חיים סולובייצ'יק (חידושי הרב חיים הלוי, הל' שמיטה ויובל י, ה) כתב אחרת. לדבריו אם לא מנו שנים ולא קידשו את שנת החמישים, היובל בטל. על פי הנחה זו הוא הסביר מדוע לשיטת הגאונים שציין הרמב"ם (שם י, ה-ו) לא מנו כלל שנות יובל בשבעים השנים שלאחר חורבן בית ראשון, ומלאחר חורבן בית שני.

דברי הרב חיים סולובייצ'יק ארוכים, ונעיין בכמה מובאות מדבריו.

[א] אם בית דין לא ספרו את השנים ולא קידשו את שנת החמישים – בטל היובל.

> על פי מה שפסק הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל י, א) "מצות עשה לספור שבע שבע שנים ולקדש שנת החמשים... ושתי מצוות אלו מסורין לבית דין הגדול בלבד, עכ"ל. ואם כן יש לומר דאין היובל נוהג אלא אם כן הוקבע ע"י ספירה וקידוש בית דין, ואם לא הוקבע ע"י ספירה או שלא קדשוהו אינו יובל.
> וכן הוא בראש השנה (ח ע"ב; כד ע"א) "'וקדשתם את שנת החמשים' – שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים". הרי דהוי קידוש גמור כמו קידוש ראש חודש, וכמו דבקידוש ראש

17 אמנם נראה שדברי האור שמח הללו סותרים את דבריו במקומות אחרים (משך חכמה, ויקרא כה, ב; שו"ת אור שמח, ב, סי' א) שם כתב ששמיטה היא כמו שבת שהיא קבועה גם אם אין מקיימים את מצוותיה, ואילו יובל תלוי בקדושת ישראל כמו יום טוב: "כתוב בו 'וקדשתם' – שאתם מקדישים אותו 'כי יובל הוא קודש תהיה לכם" (ויקרא כה, יב), וכמו שכתוב גבי ימים טובים 'מקרא קודש יהיה לכם' (ויקרא כג, ז)". משמע שאם בית דין לא קידשו, בטל היובל.

> חודש אם לא קדשוהו בית דין לא הוי ראש חודש כלל, כמו כן בקידוש שנת החמשים אם לא קדשוהו בית דין, אין דין יובל על השנה כלל.

ההנחה הראשונה בדבריו היא שאם חברי בית הדין לא ספרו את השנים ולא קידשו את השנה החמישים, היובל בטל. יש להשיב שכאמור לעיל המנחת חינוך וכן האור שמח לא סברו כך. גם מהרמב"ם עצמו לא משמע כן, שהרי הרמב"ם לא כתב שאם לא ספרו את השנים או אם לא קידשו את השנה זה מעכב את היובל, וכפי שכתב בנוגע למצוות היובל של יחידים (הל' שמיטה ויובל י, יג). כמו כן, לפי הרמב"ם מצוות קידוש שנת החמישים – אין בה אמירה ובוודאי אין צורך לברך ברכה, אלא פרסום המצוות וההלכות של שנת היובל. לא ברור אפוא מדוע אי קיומן של מצוות אלו – הספירה והקידוש – מבטל את היות השנה שנת היובל.

[ב] לפי הגאונים, בזמן הבית ספרו וקידשו וחל יובל, ולאחר החורבן לא ספרו ולא קידשו, ולכן לא חל יובל.

> ולפי זה נוכל לומר בדעת הגאונים לדעת הרמב"ם, דכל זה הוא בזמן הבית שהיתה ספירת בית דין וקדשו את היובלות, וחיילא בהו קביעותא דשנות יובל, אלא דלא היה היובל נוהג משום דלא היו "כל יושביה עליה", והך דינא ד"כל יושביה" אינו מעכב אלא שלא ינהגו בה דיני יובל כמו החזרת שדות וכדומה, אבל עצם השנה דין יובל עליה מדין תורה... מה שאין כן לאחר החורבן, דחסר אז ספירה וקידוש בית דין, עצם השנה לית בה דין יובל, דבלא קביעת הספירה והקידוש כל השנים אין נקבעים ועולין בחשבון היובל, ובטל כל מספר היובל, ושנה זו אין בה דין שנת החמשים ואינה שנת היובל כלל... ושפיר פסק הרמב"ם לדעת הגאונים דלאחר החורבן אין מונין רק שמיטין לבד, וחשבון היובלות בטל.

לדבריו, בזמן הבית השני היה בית דין שספרו שנים וקידשו יובלות, אלא שלא נהג יובל מסיבה אחרת – לא היו כל יושביה עליה. בפסוק נאמר: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" (ויקרא כה, י) ובגמרא (ערכין לב ע"ב) נאמר: "בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתן". וכך פסק הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל י, ח): "משגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה בטלו היובלות שנאמר 'וקראתם דרור בארץ לכל יושביה' בזמן שכל יושביה עליה". מנו אפוא את השנה כיובל אך לא נהגו בה מצוות יובל. אך לאחר החורבן, כשלא היה בית דין שיספור את השנים ויקדש שנת חמישים, לא מנו כלל יובל, ולכן מנו רק שבע שנות שמיטה.

על דברים אלו יש להעיר שהגלות במשך שבעים שנה בין חורבן הבית הראשון לבין בניין הבית השני הייתה מפני שלא שמרו שבעים שמיטות ויובלות בביאה הראשונה, וכאמור בתוכחה (ויקרא כו, לד-לה): "אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם אז תשבות הארץ והרצת את שבתותיה. כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתכם עליה". רש"י (שם) פירש: "את אשר לא שבתה – שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד שבעים שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלושים שנה". הרב אברהם אבן עזרא והרב עובדיה ספורנו (ויקרא שם) כתבו גם כן ש"שבתותיה" הכוונה לשמיטות ויובלות. כך נאמר בפסוק (דברי הימים ב לו, כ-כא): "ויגל השארית מן החרב אל בבל ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס. למלאות דבר ה' בפי ירמיהו [כה, יא-יב; כט, י] עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה".[18] מדובר על כארבע מאות שנה שלא שמרו שמיטות ויובלות,

---

18 ראה גם יחזקאל (ד, ה-ו) וחבקוק (ב, ג) וברש"י שם. הנביא ירמיהו הוכיח את העם על כך שלא שמרו שמיטה (יז, א, ד) ושלא שחררו עבדים (שם לד, יב-כב). גם הנביא ישעיהו הוכיח אותם על כך (נח, א-יד).

קרוב למחצית מהתקופה מאז הכניסה לארץ עד חורבן בית ראשון [שבע שמיטות ולאחריהן יובל, וכך כמעט תשע פעמים]. נראה שבאותן שנים לא קיימו כלל את מצוות השמיטה והיובל, כולל גם ספירת שנים וקידוש שנת החמישים על ידי חברי בית הדין, ובכל זאת מנו את שנות השמיטה והיובל של פרק זמן זה. אדרבה נראה שהחיסרון "אין כל יושביה עליה" הוא סיבה משמעותית שבגינה אין לנהוג יובל, וזה קרה כאמור כבר לקראת סוף בית ראשון, משגלו שבטי עבר הירדן – ראובן, גד וחצי שבט מנשה. אכן בתחילת ימי בית שני, קבע עזרא שימנו "יובלות לקדש שמיטין" (ערכין לב ע"ב; רמב"ם הל' שמיטה ויובל יב, טו) כי לא היו רוב יושביה עליה, ומאז חורבן בית שני מונים רק שמיטות.

[ג] הוכחה ממדרש הלכה "שביעית נוהגת אף על פי שאין יובל" כי לא ספרו ולא קידשו.

> ונראה דיסוד דברי הרמב"ם עפ"י הספרא (בהר פרשה ב סוף פרק א אות ב): "מניין עשה שביעית אף על פי שאין יובל? תלמוד לומר 'והיו לך שבע שבתות שנים'. ומנין עשה יובל אף על פי שאין שביעית? תלמוד לומר 'תשע וארבעים שנה' דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: שביעית נוהגת אף על פי שאין יובל, והיובל אינו נוהג אלא אם כן יש עמו שביעית".
> והנה הא דקאמר "עשה יובל אף על פי שאין שביעית", היכן מצינו שהיובל יהיה נוהג והשביעית לא תהיה נוהגת?... צ"ל דהך דרשא "עשה שביעית אף על פי שאין יובל" איירי היכא דחסר ספירת בית דין בינתים, דאז הרי בטל החשבון של יובל, וכמו שהבאנו לעיל לשון הרמב"ם דמצות עשה לספור שבע שבע שנים ולקדש שנת החמשים, והיינו כדכתיב בקרא "וספרת", והנך שנים דלית בהו ספירה אין עולין לחשבון שנות היובל, ומבטלין את החשבון שצריך לחזור ולספור מחדש שנות היובל, ונמצא דהנך שנים דלית בהו ספירה לית בהו יובל, כיון דלעולם לא יצורפו לשני היובל... ועל זה קאי הספרא "מנין עשה שביעית אף על פי שאין יובל", דהיינו אם לא ספרו בית דין איזה שנים, ונמצא דאלו השנים ושביעית זו דלא ספרו בה אינם עולים לחשבון היובל, והויא שביעית בלא יובל, ובשביל שביעית הרי לא איכפת לן בהספירה, ועל זה בא הספרא ללמד דעשה שביעית אף על פי שאין יובל.
> ...אשר על כן זהו שחלקו הגאונים, דבאין "כל יושביה עליה" דמנין היובל נוהג, על כן מנו יובלות לקדש שמיטין כיון דדין שנת חמשים בה, ודינה דאינה עולה למנין השביעית. מה שאין כן בחסר ספירה וקידוש, דבטל כל המנין של יובל, ע"כ אין מונין רק שמיטות, כיון דבטל כל מנינא דיובל, וכל בלא יובל לית בה דין שנת חמשים ואין לנו למנות רק שבע שבע בלבד, וכמו שנתבאר.

לדבריו ממדרש ההלכה יש ללמוד שייתכן מצב של שביעית ללא יובל כאשר לא ספרו שנים ולא קידשו את שנת החמישים, אך יובל יכול להיות גם אם לא יהיו "כל יושביה עליה". יש להעיר שבמדרש ההלכה לא נזכר כלל שהסיבה שיש שמיטה ואין יובל היא בשל העובדה שלא ספרו שנים ולא קידשו את שנת החמישים. ניתן להסביר את המצב של שביעית ללא יובל כדברי התוספות

בפסוקים שם יש רמזים ליום כיפור של יובל: "כשופר הרם קולך... למה צמנו... הכזה יהיה צום אבחרהו... הלוא זה צום אבחרהו, פתח חרצבות רשע, התר אגדות מוטה, ושלח רצוצים חפשים, וכל מוטה תנתקו". על הפסוק "ראוה צרים שחקו על משבתיה" (איכה א, ז) נאמר במדרש (איכה רבה, פרשה א): "על שמיטה 'בחריש ובקציר תשבות' (שמות לד, כא). את מוצא כשגלו ישראל היו שומרין שמיטותיהם. והיו אומות העולם משחקים להם ואומרים להם: בארצכם לא שמרתם את השמיטה, וכאן אתם שומרים את השמיטה?!". במדרש (תנחומא בהר א): "אמר משה: למה נמכרו ישראל למלכויות הללו? אמר לו מפני שהן מחללין את השביעית". באבות דרבי נתן נוסחא א פרק ל (אבות ה, ט; שבת לג ע"א): "גלות בא לעולם על עבודת אלילים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים, ועל שמיטת הארץ".

(ערכין לב ע"ב ד"ה מנו) שהיחידים "הניחו בחטאם" ולא קיימו את המצוות של יובל – תקיעת שופר, שילוח עבדים והשבת אדמות. ביטול מצוות היובל על ידי כל עם ישראל בולט ומשמעותי הרבה יותר מאשר ביטול מניין השנים וקידוש היובל. אלו מצוות שמוטלות על חברי בית הדין הגדול, אך אם הם לא עשו אותן, אין זה מבטל את היובל.[19] כמו כן, ניתן לפרש את הספרא כפירוש הר"ש משאנץ (שם):

> מנין עשה שביעית אע"פ שאין יובל – פירוש שיש לך לעשות שביעית אע"פ שאין יובל? מפרש כגון משגלו עשרת השבטים שבטל היובל... ומנין עשה יובל אע"פ שאין שביעית – כגון שאם חזרו לסוף חמישים, אע"פ שלא עשו ומנו שמיטין עושין יובל.[20]

[ד] שלושה דברים מעכבים ביובל מדרשת פסוק, אך דין ספירה וקידוש מעכב ואינו צריך להילמד מפסוק.

> ועוד י"ל דהנה בראש השנה (ט ע"ב) איפלגי תנאי בשילוח עבדים וקריאת דרור ותקיעת שופר איזו מהן מעכב ביובל, ומסקינן שם דחכמים אומרים דשלשתן מעכבות, ומפרש שם בגמ' דילפי לה מקרא דיובל היא לעיכובא... מהא דכתב הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל י, יג): "שלשה דברים מעכבין ביובל – תקיעה ושילוח עבדים והחזרת שדות", ולא הזכיר כלל קידוש בית דין, אם כן שמע מינה דטפי מהני תלתא לא ילפינן מקראי. ואם ספירה וקידוש או קידוש לבד מעכב הוא רק משום דלא בעינן קרא לזה. דדוקא בהנך ג' דמדינא צריך לנהוג יובל והיובל בקדושתו, ורק שחטאו ולא קיימו חדא מצוה מהנך תלת, או שילוח עבדים או תקיעת שופר או קריאת דרור. אם כן מהיכי תיתי נימא דלא ינהגו בה שאר הדברים? ועל כן שפיר מצרכינן קרא לעיכובא, דאם לא קיימו חדא מהנך תלת בטל דין יובל. מה שאין כן בספירה וקידוש בית דין, דזהו עיקר קביעת ועשית היובל דצריכינן לקדש את השנה ולקובעה לשנת היובל, בזה לא צריכינן שום קרא לעיכובא. וממילא דליכא מקום לחלק בין ספירה לקידוש, דהרי הרמב"ם [הל' שמיטה ויובל י, א] כיילינהו בהדדי לספירה וקידוש ולא חלק ביניהם, וממילא דצ"ל או דשניהם מעכבין או דשניהם אין מעכבין.

לדבריו היה צורך ללמוד מפסוק שגם אם חוטאים ואין מקיימים את אחת משלוש המצוות הללו – תקיעה בשופר, שילוח עבדים והחזרת שדות – בטל דין היובל. אבל ספירת השנים וקידוש שנת החמישים על ידי חברי בית הדין הם הדברים העיקריים שקובעים את השנה כשנת יובל, ועל כן אין צורך ללמוד על כך כלל מפסוק, זה ברור ומובן מאליו. לפיו הרמב"ם כתב על חובת קיום שתי המצוות הללו באותה הלכה כדי ללמד שאי קיומן מעכב, ואם מקיימים אותן – היובל חל.

יש להעיר שאם כך, אדרבה, מצופה שהרמב"ם יכתוב בבירור שאם לא ספרו וקידשו, היובל בטל, גם אם זה פשוט כל כך ואין צריך ללמוד זאת מפסוק. הרמב"ם לא כתב להלכה שביטול שלוש

---

19 הרב אברהם ישעיהו קרליץ (חזון איש, שביעית, סי' ג ס"ק לה) פירש את התוספות מדוע אין יובל: "ואפשר דחסרון ספירת בית דין מעכב". מו"ר הרב שאול ישראלי ("בירור שיטת הרמב"ם בשביעית בזמן הזה", ארץ חמדה, עמ' צה-ק) הסביר שהתוספות (ערכין שם) לא פירשו את מדרש ההלכה כדברי הרב חיים סולובייצ'יק, מפני שלדבריהם אם המניין מעכב את היובל, אזי הוא מעכב גם את השביעית שלא תהיה מהתורה, "על כן לא יתכן לפרש הספרא עשה שביעית אע"פ שאין יובל היינו כשלא ספרו, כי אז גם שביעית איננה". עוד על דברי הרב חיים סולובייצ'יק הללו: הרב מרדכי פרום (תורת הלוי, עמ' סג); הרב אלעזר מנחם מן שך (אבי עזרי, הל' ביכורים ד, ז); הרב חיים דב אלטוסקי (חידושי בתרא, הל' שמיטה ויובל י, ה); הרב אהרון ליכטנשטיין ("קדושת שמיטה ויובל", קדושת אביב, עמ' 184-186).

20 בגמרא (גיטין לו ע"א) חלקו רש"י (ד"ה בשביעית בזמן) ור"ת (תוספות ד"ה בזמן שאתה) בביאור מדרש ההלכה, אך לא כתבו שהיובל בטל כי לא מנו שנים ולא קידשו שנת חמישים. ראה עוד: הרב יוסף דב סולובייצ'יק (שו"ת בית הלוי, ג, סי' א בהגהה); הראי"ה קוק (שבת הארץ, מבוא, פרק ד [מהדורת מכון התורה והארץ], עמ' 93-96).

המצוות הללו הוא בשל הלימוד מהפסוק. הלכה כה חשובה ומהותית הייתה צריכה להיכתב ואין כל רמז בדבריו שאם לא ספרו וקידשו בטל היובל. נוסף על כך, ההלכה: "שלשה דברים מעכבין ביובל – תקיעה ושילוח עבדים והחזרת שדות", אין הכוונה שאם יחידים "לא קיימו חדא מהנך תלת, בטל דין יובל" וניתן אף לעשות את המלאכות החקלאיות האסורות ביובל. אותם יחידים ביטלו באופן אישי את מצוות היובל או חלק מהן, אך שנת היובל כשנה חמישים לאחר שבע שמיטות – במקומה עומדת. ביטול מצווה אחת ממצוות היובל איננו מתיר את אי קיומן של המצוות האחרות, או עקירתם של איסורי לאו – המלאכות החקלאיות.[21] גם ההערה שהרמב"ם "כיילינהו בהדדי לספירה וקידוש ולא חלק ביניהם" – זה רק בהלכות שמיטה ויובל, אך בספר המצוות הוא הפריד ביניהם וכתב כל מצוה לחוד. כך שלא ניתן ללמוד דבר מכתיבתם באותה הלכה בנוגע לביטול שנת היובל אם לא ספרו ולא קידשו.[22]

נראה אפוא ולאחר בקשת המחילה, שקשה לקבל את ההסבר שיובל בטל כשבית דין לא ספרו את השנים ולא קידשו את שנת החמישים.[23]

סיכום

שתי מצוות מוטלות על חברי בית הדין בתחילת שנה: [א] לספור כל שנה בתחילתה ובמשך ארבעים ותשע שנים, באותו האופן שבו סופרים ספירת העומר, לפי שנים בודדות במעגל שמיטה של שבע שנים, וכך במשך שבע פעמים. יש שכתבו שאף בירכו על ספירה זו; [ב] שנת החמישים היא שנת יובל, ובתחילתה על חברי בית הדין לקדש את שנת היובל. יש שכתבו שעל חברי בית הדין לקדש באמירה בפה ולומר שהשנה מקודשת, ויש שכתבו שאולי אף בירכו על מצוה זו. הרמב"ם ומפרשים אחרים כתבו שהקידוש הוא שמירת האיסורים במלאכות חקלאיות מסוימות בשנה זו, וכן הפקרת האדמות.

הרב חיים סולובייצ'יק כתב שספירת השנים וקידוש שנת החמישים נעשים על ידי חברי בית הדין ואלו הן המצוות שמחילות את שנת היובל. אם חברי בית הדין לא קיימו מצוות אלו, היובל

---

21 בירושלמי (ג, ה) נאמר: "קידוש בית דין, תקיעת שופר, והשמט כספים – משמיטין". הרב יעקב בצלאל ז'ולטי (משנת יעבץ, יורה דעה סי' כה; שם, הלכות שמיטה ויובל י, א [עמ' קטו-קטז]) למד מירושלמי זה ש"קידוש בית דין מעכב ביובל, כמו שתקיעת שופר מעכב", וראה שם שהרחיב בדבר על בסיס דברי הרב חיים סולובייצ'יק הללו. לדברינו אין זו כוונת הירושלמי.

22 ספר החינוך (מצוה שלא – לתקוע בשופר ביום כיפור) כתב: "אם עברו בית דין על זה ולא תקעו בשופר, אף על פי שנשתלחו העבדים והוחזרו השדות לבעליהן מבלי תקיעה, ביטלו מצות עשה זה". הוא לא כתב מה יהיה אם לא מנו שנים (מצוה של) ואם לא קידשו יובל (מצוה שלב). אך נראה שגם במצוות אלו, אם חברי בית הדין לא קיימו אותן, הם ביטלו מצוות אך אין מבטלים את שנת היובל בשל כך.

23 הרב אליהו ישראל (שו"ת קול אליהו, א, אורח חיים סי' כט) כתב: "נסתפקתי, אם אירע הדבר בזמן הבית שלא מנו ספירת העומר בירושלים, אם מקריבין מנחת העומר מן החדש בחג השבועות או לא. ובאתי לידי ספק זה, לפי שראיתי לרש"י ז"ל בפירוש התורה שכתב על הפסוק 'וספרת לך שבע שבתות שנים' (ויקרא כה, ח) – יכול אם לא מנה שמיטות לא יעשה יובל? תלמוד לומר 'והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה'. משמע דוקא משום דאייתר לן קרא גמרינן מיניה שיעשה יובל, הא לאו הכי לא. וקרא כתיב 'תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'' (ויקרא כג, טז), וכן 'שבעה שבועות תספר לך... ועשית חג שבועות' (דברים טז, ט) משמע דהא בהא תליא. ואין לנו שום ריבוי הא למגמר דאף על גב דלא מנו ימי הספירה יקריבו מנחה חדשה. וראיתי בתורת כהנים דמ"ש רש"י הם דברי רבי ישמעאל, דאף אם לא מנה שמיטות עושה יובל, וחכמים אומרים דאם לא מנה שמיטות לא יעשה יובל, יעו"ש, וכל שכן דלחכמים מתאמצת היא חקירה זאת. וחפשתי בהרמב"ם ז"ל בענין שמיטה ויובל, ולא פסק דין זה לא כרבי ישמעאל ולא כרבנן, ולא ידענא טעמא דמילתא". ספק זה מבוסס על ההנחה שיש להשוות בין ספירת השנים לספירת העומר, אך אין הכרח שהדינים זהים. נוסף על כך, לא ברור מה הכוונה "שלא מנו ספירת העומר בירושלים". מי לא מנה? מצוות העומר היא מצווה אישית, אין מצווה מיוחדת על בית דין לספור עומר. כמו כן, רש"י (ויקרא שם) לא כתב את שהובא בשמו. רש"י כתב: "היו לך ימי שבע וגו' – מגיד לך שאף על פי שלא עשית שמטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה. ופשוטו של מקרא יעלה לך חשבון שנות השמטות למספר מ"ט". רש"י כתב על שמירת שבע שמיטות עד היובל, לא על מניין השנים. ההפניה לדברי רבי ישמעאל וחכמים בתורת כהנים איננה מופיעה שם. אולי כוונתו למחלוקת רבי יהודה וחכמים (ספרא בהר פרשה ב סוף פרק א אות ב). מכל מקום, כאמור לעיל, לדברינו גם אם אין מונים את שנות היובל ואין מקדשים את שנת היובל, היובל עצמו איננו בטל.

בטל. הוא ביסס את דבריו על שיטת הגאונים בחישוב מניין שנות השמיטה והיובל, על הסברו לספרא ועל דברי הגמרא והרמב"ם. אלא שבכל המקורות הללו לא נזכר בבירור שאם לא מנו שנים ואם לא קידשו את שנת החמישים, אזי שנת היובל בטלה. באופן כללי גם כשנאמר שיש מצוות שמעכבות את היובל, אין הכוונה שהיובל בטל בשל כך, אלא שמי שחייב לקיים את המצוות הללו לא קיים אותן, אך היובל במקומו עומד. גם מאז שעם ישראל נכנסו לארץ וכן בימי בית המקדש הראשון ובמשך מאות שנים, עם ישראל לא שמרו שמיטות ויובלות וכנראה גם לא ספרו שנים ולא קידשו את שנת החמישים, ובכל זאת מניין שנות היובל נשמר ונספר.